

SLOGOVNA STRUKTURA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Zrinka Babić

(Svrštak)

22.

i)	K ¹⁻⁶	ŠK ¹⁻⁶	ili	ii)	(Š)K ¹⁻⁶
	SŠK ¹⁻⁵				SŠK ¹⁻⁵
	UK ³	SUK ³⁻⁵			(S)UK ³⁻⁵

Uvrštavanje prijelaznika *j* u jezgru povijesno je utemeljeno, u svim se tim slučajevima i javlja tzv. refleks praslavenskog glasa jat: ě. Ali razlog nije povijesna primjerenost, nego suvremena. Uvođenjem dvoglasnika *ie* kao šestog samoglasnika u hrvatskom književnom jeziku jednostavnije se objašnjavaju neke jezične promjene.

Na primjer, jednačenje po mjestu u tvorbi riječi koje mijenja *s, z, h* među ostalim i ispred *λ, ɲ* ne treba izuzetka u riječima kao *s l i j e p - s l j e p o ć a, s n i j e g - s n j e g o v i, o z l j e d a - o z l i j e d i t i*. Ako su te riječi zapravo sljedovi */s l - ie p/ - /s l i e p o ć a/, /s n i e g/ - /s n i e g o v i/, /o z l i e d a/ - /o z l i e d i t i/*, za pravilo tvorbenog jednačenja ne postoji potreban kontekst, pa se ono i ne primjenjuje.

Fonetskim se pravilom određuje konačan oblik takvih skupina, ono mijenja *l i n* ispred *ie* u *λ i ɲ* i uzrokuje fonetski oblik kao [sλepoća] [spjegovi], [ozleda]. Ono se primjenjuje tek na kraju proizvodnog ciklusa, kad su se sva fonološka pravila primijenila.

Izneseni su neki od razloga zašto je ovaj fonološki opis teorijski bolji od opisa koji u sastavu ima samo pet samoglasnika - jednostavnije opisuje istu pojavu. Prema pravilu "jednom fonem, uvijek fonem" mogu se naći minimalni razlikovni parovi, npr. */s v e t/ : /s v i e t/, /d e v a/ : /d i e v a/, /r i e d a k/, /d e c i/ : /d i e c i/, /V e r a/ : /v i e r a/, /t e l e š c e/ : t i e l e š c e/*. Je li on i psihološki opravdan?

Teško je odgovoriti je li *ie* fonem i u svijesti naših govornika. U hrvatskom nema opažajne opreke između prijelaznika *j* i neslogotvornog *i*, prijelaznik se uopće ne može sa sigurnošću razaznati ako je u susjedstvu sa samoglasnikom *e* (ili *i*),¹⁹ pa se navedeni primjeri bez posljedica mogu smatrati i slijedom *je* i slijedom *ie*, naročito u riječima s kratkom jezgrom.

Drugi je razlog to što u određivanju fonemske uloge vrlo važnu ulogu ima pismenost, a naš je pravopis u načelu fonološki sastavljen. Većina je današnjih govornika hrvatskoga književnog jezika naučila pisati u vrlo ranoj dobi, katkada i prije osnovne škole. Suvremenim je pravopisom određeno da se kratki dvoglasnik (kratki slijed *ie*) piše *je*, a dugi dvoglasnik (dugi slijed *ie*) piše se *ije*. Jezična je svijest današnjih govornika i time uvjetovana (za razliku od Hrvata u prošlim stoljećima i početkom ovog koji su najčešće, naročito za dug dvoglasnik, pisali *ie*). Za uvjerljivo testiranje trebalo bi odabrati

¹⁹ Vidi članak I. Škarića: "Slovo, glas i fonem j", Jezik, 32, br. 5, 1985.

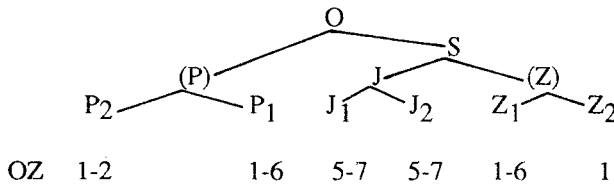
nepismene govornike, djecu ili odrasle ljude (koje nikada nitko nije učio čitati i pisati), naučiti ih prepoznavanju fonema i onda provjeriti kako razlikuju riječi kao /s v e t/ i /s v e t/, po različitom jezgrenom odsječku ili po jednom fonemu više.

Dokaz da dvoglasnik postoji u svijesti bar jednog dijela naših govornika možemo pronaći u pravogovoru ili ortoepiji. Neki ljudi, naročito u biranom govoru, izgovaraju riječi s dugim dvoglasnikom bez jednačenja prethodnih *n* i *l*, npr. [snieg], odnosno [snjeg], a ne [spæg], [niemac], odnosno [njemac], a ne [ɲemac], [ljep] ili [licp], a ne [λep]. Kako je njihov izgovor također standardan, često upravo uzoran,²⁰ pravilo jednačenja neslogotvornog dijela dvoglasa *ie* s prethodnim suglasnicima *l* i *n* glasove λ i ɲ redovito se provodi jedino ako je dvoglas kratak, kad je dug, jednačenje je neobavezno.

Zapravo se ne zna provodi li se to pravilo i s kratkim dvoglasom. Moglo bi se smatrati i da se ne provodi, budući da je razlika između sljedova *n+j+kratko e* i *ɲ+kratko e*, odnosno *l+j+kratko e* i *λ+kratko e*, kao u izgovoru [snjegovi] ili [spægovi], tj. [ljepota] ili [λepota], posve nefunkcionalna. Da se sazna postoji li govorna, tj. fonetska razlika, trebalo bi testirati mogu li je naši govornici čuti.

Može li se to objasniti slogovnom strukturom? Postavljamo strukturu hrvatskog sloga ostavljajući zasad neriješeno pitanje početnih glasova *s*, *z*, *š*, i *ž* u tročlanim skupinama.

23.

Svaki hrvatski slog mora zadovoljiti sljedeće uvjete:

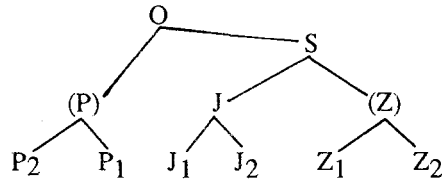
24.

- i. J_1 mora biti popunjen, s time da je OZ 5-7.
- ii. J_1 uvijek mora biti zvonkiji od svojih rubnih dijelova.
- iii. Ako je J_2 popunjen, ima istu OZ i jezgra sadrži dug samoglasnik.
- iv. Ako su P_1 i Z_1 popunjeni, OZ može biti 1-6.
- v. P_2 ima OZ 1-2, ne veću od P_1 , javlja se samo uz P_1 .
- vi. Z_2 ima OZ 1, javlja se samo uz Z_1 koji tada ima OZ 1.

²⁰ Vidi članak T. Buzine "Ortoepska odstupanja u televizijskim dnevnicima", "Govor" br. 2, 1987, Zagreb. Autorica primjećuje da i zagrebački spikeri i zagrebački novinari najčešće nisu izgovarali λ i ɲ ispred jata, već slijed *n, l + dvoglas*: [n-ie], [l-ic] ili slijed *n, l + je* [n-je], [l-je]. U ostalim slučajevima zagrebački spikeri češće izgovaraju napetiju varijantu: [je], a zagrebački reporteri dvoglasnu varijantu [ie].

U navedeni opis hrvatskog sloga uklapa se veći broj tuđica, ali ne sve: isključene su one čiji slogovi nisu svojstveni hrvatskom. Struktura sloga koja bi uključila i tuđice imala bi različit vi. uvjet: Z_2 ima OZ 1-4, ne veću od Z_1 , javlja se samo uz Z_1 , a izgledala bi ovako:

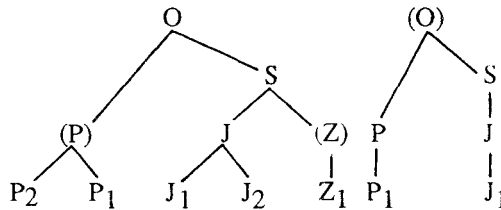
25.

OZ   1-2   1-6   3-7   3-7   1-6   1-4

Kako se u svojstvenu hrvatsku strukturu uklapaju dvoglasnički slogovi KKic(K) iz riječi kao [m r ie t i], [s v ie t], [c v ie t], [c r ie v o], [z v ie r], [s n ie g], [s l ie p]? KK ispunja početni dio sloga, a ie jezgreni:

26.

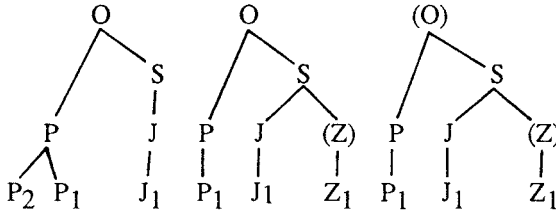
a)	m	r	i	e	t	i
b)	s	n	i	e	g	
c)	c	v	i	e	t	
d)	s	l	i	e	p	
e)	z	v	i	e	r	

A što je sa slogovima s kratkim dvoglasnikom kao u riječima: /s n ie ž a n/, /c v ie t o v i/, /s v ie t o v i/, /z v ie r i n j a k/, /h t ie t i/, /b l ie β i/?²¹ On ne može biti raz-

²¹ Kratak dvoglasnik javlja se u malo jezika, postoji npr. u islandskom. R. Noske (nav. dj.) smatra da su sljedovi *prijelaznik+vokal* u francuskim riječima kao *trois*, *truite*, *pluie*, *bruit*, *groin* jedan fonem. Kao jedan od dokaza služi mu pravilo N. S. Trubetzkaja (*Principles of Phonology*, Berkeley i Los Angeles, 1969, University of California Press): "Potencijalno monofonematski slijed glasova (...) mora se smatrati ostvarenjem jednog fonema ako se ponaša kao jedinstven fonem, tj. ako se pojavljuje u položajima u kojima fonemski sljedovi nisu u jeziku dopušteni". Ovo se doista može primijeniti za sljedove *prijelaznik+e* u hrvatskom iza dvočlanih slogovnih početaka, a također i iza suglasnika koji mogu zauzimati samo mjesto P₁ jer se iza j u tim slučajevima ne pojavljuju ostali samoglasnici.

razdvojen na J_1 i J_2 jer bi to značilo da je dug. Stoga ga treba smjestiti pod jedno jezgreno mjesto.

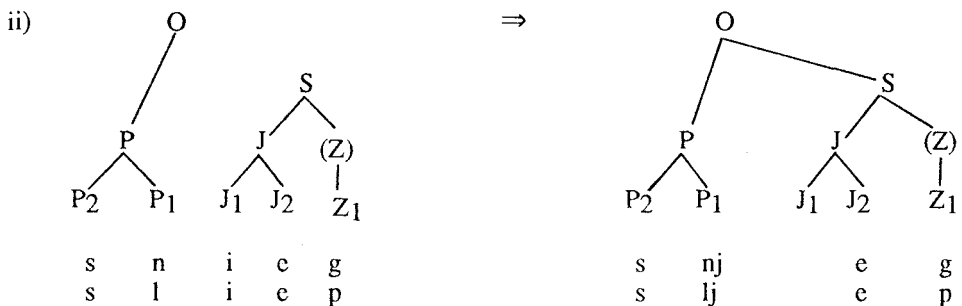
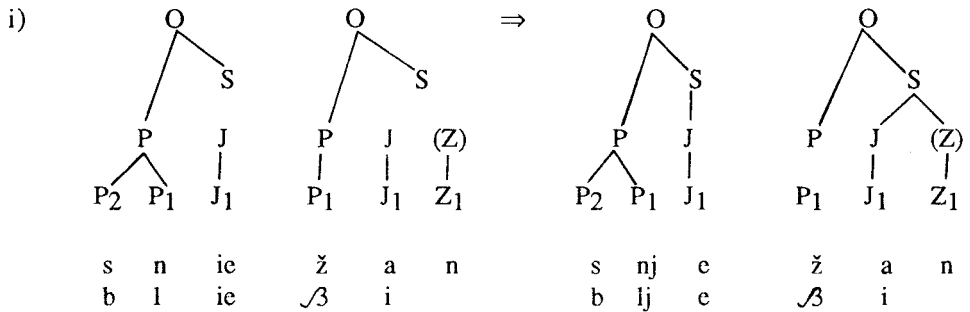
27.

- i) s n ie ž a n
 ii) c v ie t o v i
 iii) z v ie r i n a k
 iv) h t ie t i
 v) b l ie ž i

U primjerima 27 i) i v) u izgovoru se *n* i *l* javljaju kao λ i ρ . To se može objasniti prebacivanjem neslogotvornog dijela dvoglasa na početak sloga, na mjesto P₁.

28.

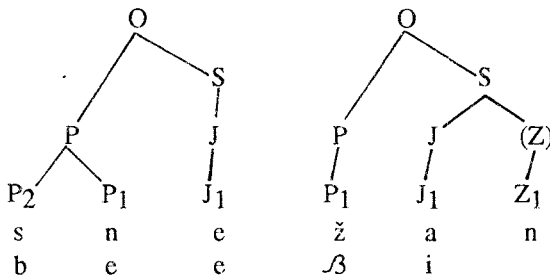
Pravilo jednačenja visine uzrokuje da *n* i *l* ispred prijelaznika, koji je visok, i sami postaju visoki, dakle λ i $\mathfrak{p}$, a prijelazno se gubi.

29.

K	K	⇒	K
[+zvон]	[-vok]		[+zvон]
[+rub]	[-kons]		[+rub]
[+pred]	[+vis]		[+vis]

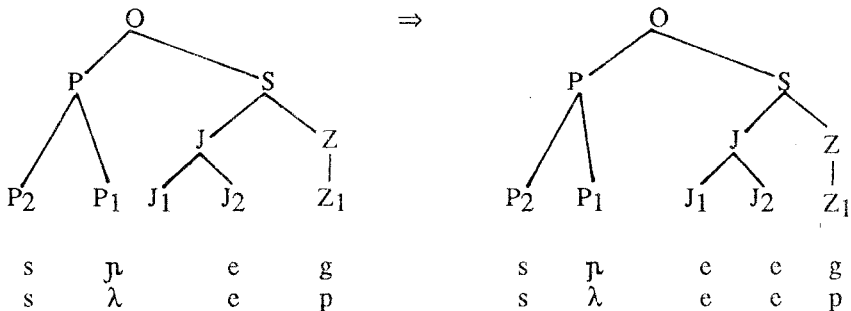
Konačan oblik riječi s početnim kratkim dvoglasom glasi npr.:

30.

Kad je jezgra dvočlana, kao u primjerima 28 ii), primjenjuje se *pravilo popunjenja mjesta*²² koje glasi: Ako je jezgreni glas pomaknut u rubni dio sloga, njegovo se mjesto u jezgri popunjava identičnim članom kao na preostalom jezgrenom mjestu. Tako konačan oblik glasi:

31.

Kako to da se napetiji, početni dio dvoglasa uopće prebacuje u lijevo izvan jezgre? Očito postoji težnja za slogotvornom jezgrom.

Ona se može jednostavno ostvariti ako je početak sloga jednočlan, s OZ 1 ili 2. Tada se početni suglasnik s mjesta P₁ pomiče na mjesto P₂, a prijelaznik zauzima P₁, npr. /piena/ ⇒ /pjena/, /sied/ ⇒ /sjed/, /miesto/ ⇒ /mjesto/.

²² Engleski se to zove: *Empty node convention*.

Ako se na mjestu **P1** nalaze suglasnici s OZ 3 ili 4, a to znači *n* ili *l* (*ɲ* i *λ* nikada se ne pojavljuju u toj okolini), on se ne pomiče na **P2**, nego se s neslogotvornim dijelom dvoglasnika spaja u nov suglasnik: *ɲ*, odnosno *λ*. Ili, drugim riječima, jedan se mijenja, a drugi se, ostavivši trag, gubi.

Rečeno je da pravilo jednačenja *n* i *l* nije obavezno kad jezgru čini dug dvoglasnik jer ga mnogi govornici čiji se izgovor smatra standardnim ne provode. Može se reći da oni nemaju pravilo ispunjenja mjesta, pa jezgreno neslogotvorno *i* prebacuju u početak samo ako to ne izaziva pražnjenje jezgrenog mjesta, dakle samo kad je *ie* kratak.

Objašnjenje može biti drugačije: kod tih govornika ne djeluje težnja za slogotvornom jezgrom, već težnja za slogotvornim vrhom. Kad je jezgra dvočlana, jezgreni vrh uvijek je slogotvoran. Samo ako je jednočlana, a popunjena dvoglasnikom, vrh se sastoji i od neslogotvornog dijela.

Što se događa kad se ispred dvoglasa nađe suglasnik *r*? Pomakne li se neslogotvorni dio jezgrenog dvoglasnika u početak, *r* se ne može izjednačiti s prijelaznikom jer nema visokog fonemskog para. U takvom se slučaju *j* mora izgubiti bez traga, pa se npr. uz [brieg] javljaju [bregovi], uz [triczan] [trezniji], uz [ogriešiti] [ogrešivati].

Kako to znači gubitak fonemske obavijesti o prvotnoj glasovnoj strukturi sloga, ne događa se uvijek. Ako je *r* jedini član početka, moglo bi se reći da se on ipak pomiče na mjesto **P2** i prepušta **P1** prijelazniku. Međutim, isto bi se tako moglo reći da se *i* *n* i *l* pomiču na mjesto **P2** kad je ono slobodno. To bi značilo da **P2** u slogovnoj strukturi hrvatskog treba nadopuniti još i oznakama 3-5. Takvo se pomicanje može postaviti kao pomoćno, neobavezno izgovorno pravilo koje se javlja nakon osnovnih slogotvornih.

Ako je početak dvočlan, *r* se nikako ne može pomaknuti ulijevo. Tada se javlja samo težnja za slogotvornim vrhom, što znači da se neslogotvorni dio dugog dvoglasnika nikad ne gubi. Međutim, u nekih se govornika on ne gubi ni u kratkog dvoglasnika, pa oni usprkos propisanoj normi govore npr. [briegovi], [triezniji], [povriedljiv], [ogriešivati], [spriečavati]. Oni, dakle, težnju za slogotvornim vrhom ostvaruju samo kad neslogotvorni dio ostavlja trag.²³

Ako se prihvati to objašnjenje, onda u svim navedenim primjerima gdje je mjesto **P1** popunjeno glasovima s OZ 3-5 neslogotvorno *i* ostaje u jezgri, a neobavezno se pomiče ulijevo ako se može izjednačiti sa susjednim suglasnikom. Takva je teorija potpuno dosljedna, što je vjerojatno i razlog za izgovor (K)Krje usprkos propisanoj normi. Izuzeci su samo riječi kao *v r e m e n a*, *p o l u v r e m e n a* i *n e v r e m e n a* i nema razlike između tzv. stalnih suglasničkih skupina i onih nastalih na sastavu složence, npr. *r a z r j e d e n j e*, *o d r j e š i t*.

²³ Navodim primjer jednog takvog govornika: prijateljica me pita za savjet kako da piše pridjev *sljedeći*, sa ili bez *j*, budući da se pravopisi i lektorska praksa kolebaju između ta dva načina pisanja. Kad sam joj objasnila da zbog pravopisnog pravila o kraćenju dugog jata (koji postoji u glagolskom pridjevu, npr. u rečenici: "Sljedeći svoju zvijezdu, on zaluta.") u pismu pridjev, jer je kratak, treba pisati bez *i* (dakle *sljedeći*), ona je rekla da sad razumije zašto se tako piše, ali da joj to nije drago jer joj je onaj *i* služio kao oznaka da se ne radi o glasu *λ*. Shvativši da ona ni u kratkog dvoglasnika ne provodi jednačenje, odmah sam pretpostavila da neće provoditi ni težnju za slogotvornim vrhom kad bi se neslogotvorni bio bez traga izgubio, što je potvrdila izgovarajući [ždricbad], [briegovi], [triezniji], [strielica].

Kad smo na ovakav način opisali skupine KKje i pokazali da su to dvosuglasničke, a ne trosuglasničke skupine, preostaje nam da opišemo trosuglasničke skupine s početnim glasovima *s, š, z, ž*.

No prije toga treba razriješiti još jedan problem, a to je prijedlog **k** koji se može naći ispred bilo koje imenice, što znači ispred bilo koje suglasničke skupine. Da njega uključimo u osnovnu slogovnu strukturu, ona bi se proširila za jedno mjesto, što bi bilo prezalihosno jer bi ga mogli zauzimati samo *k* i *g*. Osim toga, takav bi opis netočno prikazivao da slogovi mogu počinjati sljedovima kao *kp, gb, kf, kh, gz*, jer se **k** (sa zvučnim alofonom *g*) javlja samo na početku riječi, ali ne i na početku unutrašnjih slogova. Stoga se pripajanje prijedloga **k** početku sloga događa poslije uspostavljanja osnovne slogove strukture, i to rečeničnim preslogovljavanjem. To je, dakle, nadslogovna pojava - svojstvena riječi, a ne slogu.

Slična pojava kao trosuglasničke hrvatske skupine s početnim glasovima *s, š, z, ž* javlja se u nekim drugim indoevropskim jezicima, npr. germanskim, ali samo s glasom *s*. Kako se fonolozi u opisima tih jezika služe ljestvicama zvonkosti koje šumnike dijele na nekoliko razina, pa su trajnici, prema tome i *s*, zvonkiji od prekidnih šumnika, njima je problem i to što sve trosuglasničke skupine počinju isključivo glasom *s*, i to što *s* krši opće pravilo zvonkosti jer se javlja u istom slogu ispred manje zvonkih šumnika.²⁴

Neki rješenje pronalaze u proglašavanju glasa *s* izvanslogovnim,²⁵ nebitnim za slogovnu strukturu. Drugi slijed *s+bezvučni šumnik* proglašavaju slivenim spojem u kojem dva glasa zauzimaju jedno slogovno mjesto,²⁶ kao i u ostalih slivenika (npr. *c, č*).

U predloženom opisu hrvatskog sloga glasovi *s, š, z, ž* ne narušavaju pravilo zvonkosti (rečeno je da najviše zbog njih svi šumnici i imaju istu oznaku zvonkosti). Pitanje je treba li slogovnu strukturu proširiti još jednim mjestom, **P₃** koje bi imali pravo zauzimati samo ta četiri glasa ili bi ih bilo bolje proglasiti slivenim slijedom koji s idućim glasom zauzima jedno slogovno mjesto, dakle uvesti pomoćnu slogovnu dionicu.

Na prvo se rješenje može odlučiti stoga što se navedena četiri glasa mogu naći ispred devet suglasnika, pa bi se razina, odnosno dionica ispod dva osnovna slogovna mjesta time primjetno proširila. Osim toga, ti se glasovi javljaju i u dvočlanom slijedu kada svaki zauzima svoje mjesto, pa bi takav opis bio ujednačen. Nadopunjena bi hrvatska slogovna struktura ovako izgledala:

²⁴ Npr. kao u engleskim riječima, *street, spring, scrap, splendid* ili *shall, scale, spot*.

²⁵ Engl. *extrametrical*, vidi B. Hayes, "Extrametricity and English stress", 1982, Linguistic Inquiry, broj 13, str. 227-276 koji je prvi primijenio takvo objašnjenje za opis engleskog naglaska.

²⁶ Tu su ideju zastupali jezičari različitih pogleda, vidi npr. J. D. O'Connor & J. L. M. Trim, "Vowel, consonant and syllable: a phonological definition", 1953, "Word" 9, str. 103-122; R. Hogg & C. B. McCully, nav. dj., str. 48-50.

Odabir jednog od ova dva opisa slogovne strukture za hrvatski književni jezik ovisi i o namjeni opisa. Možda će se za različite svrhe svaki od njih pokazati prikladnijim, a možda će jedan dobiti prednost. Zasad se čini boljim drugi opis jer je dosljedniji. Za razliku od prvoga koji ima dodatno ograničenje u samoj dionici slogovnih mjesta jer mora posebno izdvojiti grupu šumnika bez obzira na zajedničku OZ, drugi opis propise o glavovima na pojedinim mjestima u slogu donosi isključivo pomoću ljestvice zvonkosti, tek se u pomoćnoj dionici, ispod dionice slogovnih mjesta, uvodi dodatno ograničenje.

Kad smo opisali svojstvenu strukturu hrvatskog sloga, potrebno je još odrediti kako se sljedovi suglasnika dijele u dva sloga. I u hrvatskom djeluje univerzalno *pravilo najvećeg početka*: slijed suglasnika najprije popunjava sva moguća početna slogovna mjesta,²⁹ u skladu sa slogovnim pravilima hrvatskog književnog jezika. To znači da početak sloga treba zadovoljiti šest slogovnih uvjeta iz 24. primjera i slogotvorna pravila koja ograničavaju suglasničke sljedove. Preostali suglasnici popunjavaju mjesta u završetku prethodnog sloga.

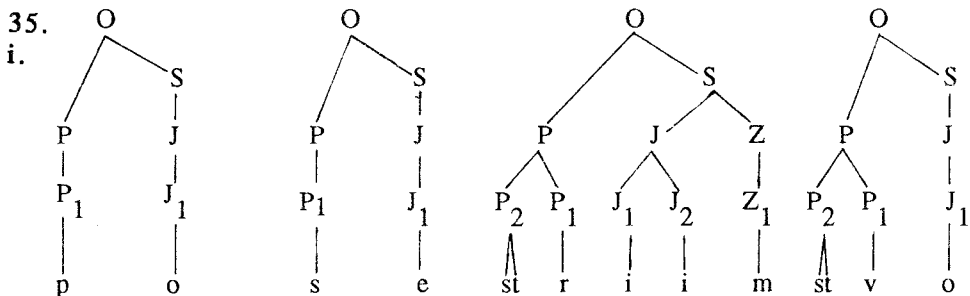
Bez pravila najvećeg početka mnoge bi se riječi mogle rastavljati na različite načine, a da ne narušavaju hrvatska slogovna pravila, npr.

34.

- posestrimstvo ⇒
- i. po-se-strim-stvo
  - ii. po-ses-trim-stvo
  - iii. po-ses-trim-stvo
  - iv. pos-est-rim-stvo
  - v. pos-es-trim-stvo
  - vi. pos-e-strim-stvo
  - vii. po-(s)-e-(st)-rim-stvo

Primjer i. razdijeljen je prema pravilu najvećeg početka, primjer iv. prema *pravilu najvećeg završetka*, a primjer vii. razdijeljen je prema *dvoslogovnom pravilu*. Dvoslogovno pravilo određuje da isti glas pripada i prethodnom i sljedećem slogu.³⁰ Moglo bi se reći da je riječ u primjeru vii. razdijeljena prema *pravilu najvećeg početka i završetka*. Ostali su primjeri razdijeljeni bez ikakvog određenog pravila.

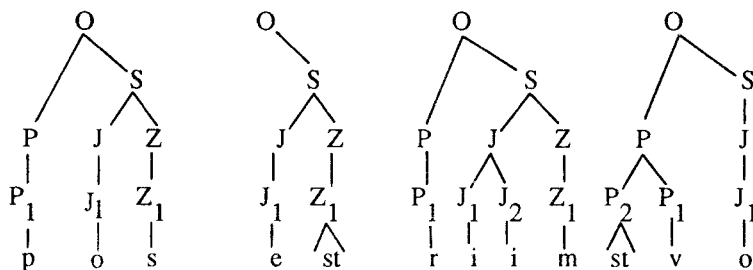
Prikažimo ta tri primjera slogovnom strukturom:

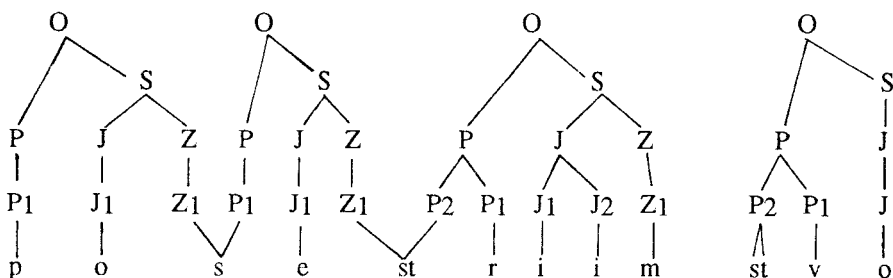
²⁹ Engl. *The principle of maximal onsets*, vidi npr. R. Hogg i C. B. McCully, nav. dj., str. 51. i dalje.

³⁰ Engl. *ambisyllabic*. Neki jezičari smatraju da je upravo ono ishodišno pravilo u jezicima. Drugi, koji smatraju pravilo najvećeg početka ishodišno univerzalnim, uvode dvoslogovno pravilo kao

iv.

vii.

Kad se riječi dijele na slogove tako da je svaki slog jasno okružen stankom, pravilo najvećeg početka ostvaruje se kad god može:

36.

i.	znanstveni:	znan-stve-ni	ii.	sjevernjak:	sje-ver-njak
iii.	zlopatnik:	zlo-pat-nik	iv.	predodžba:	pre-do-džba
v.	usmeni:	u-sme-ni	vi.	sunašće:	su-naš-ce
vii.	istarski:	i-star-ski	viii.	pašće:	pa-šće
ix.	primjedba:	pri-mjed-ba	x.	jezerce:	je-zer-ce
xi.	mладиćstvo:	mla-dić-stvo	xii.	bapski:	bap-ski

Neki od navedenih primjera nisu mogli sve nanizane suglasnike staviti u početak sloga zbog pravila zvonosti (ii, vii, x), neki zbog pravila ograničenja sljedova (iii, vi, ix, xi, xii) i zbog pravila slogovne strukture (xi), ostali jesu.

Moglo bi se reći da je jasno odjeljivanje slogova fonemsko slovkanje jer je svaki slog izgovoren kao posebna riječ. Tako se npr. nekome izgovara da bi što jasnije čuo, ne nužno i zapisao. Naime, fonemsko slovkanje u hrvatskom nije isto što i dijeljenje slogova u pismu jer naš pravopis nije posve fonološki. Pravopisno je sasvim nesumnjivo da se riječ kao *mliječko* slogovno dijeli: *mli-je-ko*, riječ *sudstvo*: *sud-stvo*, riječ *postkoncilski*: *post-kon-cil-ski*. Ali nekome ćete izgovarati *mli-je-ko* jedino ako vas pita kako se ta riječ piše jer ne zna dobro pravopisna pravila. Ako mu slovkatete jer nije dobro čuo ili razumio da želite da donese,

neobavezno pravilo jer ovisi npr. o govornoj brzini, aspiraciji i različitim izgovornim osobinama, npr. R. Hogg & C. B. Cully, nav. dj., str. 50-61.

doda ili pazi na mlijeko, tu ćete riječ izgovoriti samo s dva sloga: m l i e - k o, m l j e - k o ili m λ e - k o.

Kad se prepoznatljive tuđice fonemski slovkažu, često su im morfemska i slogovna raspodjela sličnije jedna drugoj nego u hrvatskim riječima. Naime, skupine nesvojstvene hrvatskom upravo im se u izvornom obliku i javljaju na kraju riječi. A budući da zbog pravila najvećeg početka i svih pravila ograničavanja sljedova glasovi koji ne mogu biti u početku popunjavaju mjesta u završetku prethodnog sloga, ti se nesvojstveni sljedovi i dalje nalaze u jednom slogu.

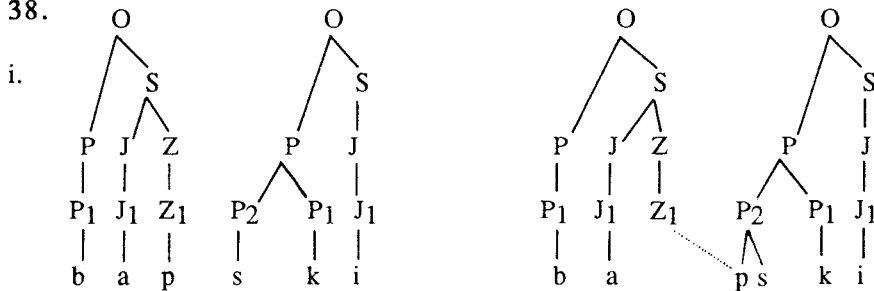
37.

i.	renesansni:	re-nc-san-sni	ii.	sportski:	sport-ski
iii.	bankrotstvo:	ban-krot-stvo	iv.	alpski:	alp-ski
v.	alomorfski:	a-lo-morf-ski	vi.	baltski:	balt-ski
vii.	dijamantni:	di-ja-mant-ni	viii.	pumpni:	pum-pni
ix.	fulirantstvo:	fu-li-rant-stvo	x.	projektni:	pro-jekt-ni

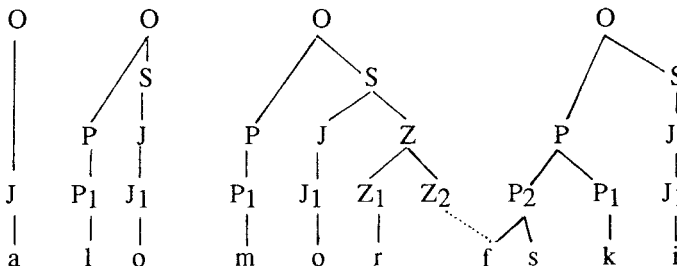
Međutim, kada se riječi brže slovkažu ili se slovkažu ujednačenim ritmom, kad smo dakle u posve govornoj ulozi, slogovi se dijele na drugi način. Tada se događaju različite govorne, tj. fonetske promjene. Javlja se i spomenuta dvoslogovnost, u kojoj glasovi iz završetka prethodnog sloga postaju vezaniji s početkom idućeg, postaju sliveniji.

U brzom je izgovoru, dakle, dopušteno djelomično kršiti svojstvena pravila ograničenja sljedova, ali ne i opće pravilo zvonkosti. Može se dogoditi preslogovljavanje, i to tako da se pojednostavni završetak prethodnog sloga i proširi početak idućeg. Pri tome se može upotrijebiti pomoćna slogovna dionica, iako je u ishodišnom slogovanju nema, s time da se na prvom mjestu javljaju različiti šumnici, ne samo grupa S, npr.:

38.

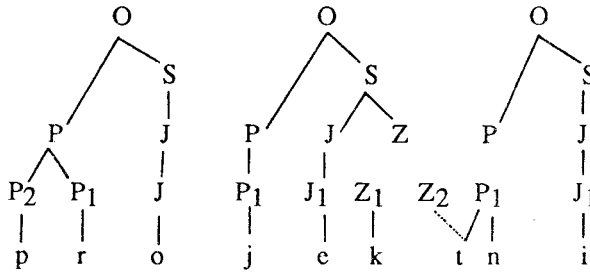

ii.

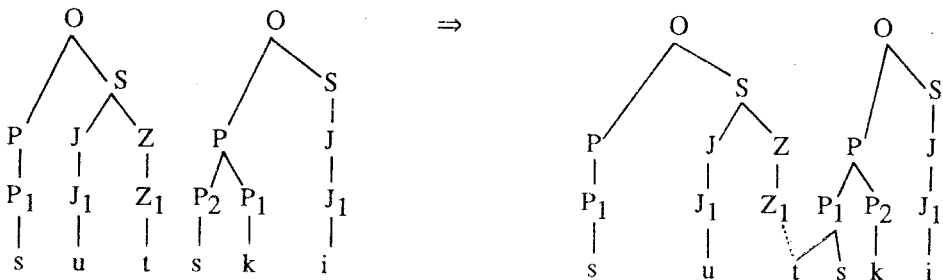
Te su promjene uzrokovane različitim razlozima, npr. težnjom da se suglasničke skupine više suizgovaraju, da se prilagode neke teže prilagodljive skupine: "Neadaptabilne se skupine najmanje krute kad pripadaju jednom slogu, više se krute, a i općenito bolje prilagode, kad kroz njih prolazi slogovna granica..."³¹ Budući da je u idućem primjeru završna skupina /k t/ neadaptabilna, razdvajanjem u dva sloga bolje će se prilagoditi.

39.

Primjenom dvoslogovnog pravila događaju se i promjene jednog glasa u drugi, npr. slijed /t s/ pomicanjem slogovne granice postaje slivenik /c/, s time da se na najnižoj glasovnoj dionici nije dogodila nikakva promjena - promjena je samo u spoju glasničke i slogovne dionice. Time se može objasniti osjećaj izvornih govornika da se u takvim riječima ipak ne javlja slivenik, nego slijed dvaju fonema, iako je u njihovu izgovoru tu razliku teško, ili čak nemoguće čuti.

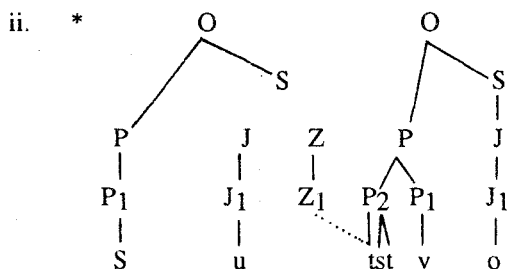
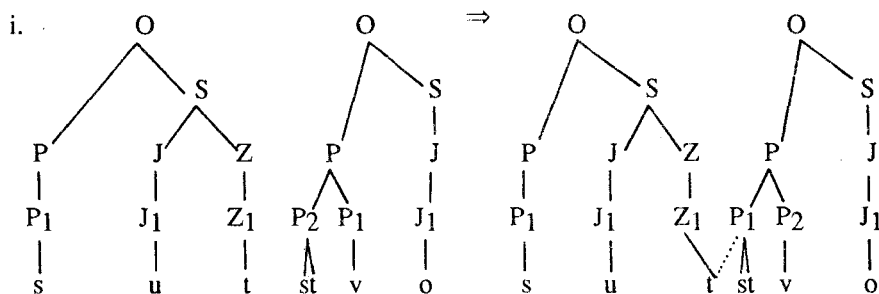
40.

Osim toga, u primjeru 40. riječ je istom tipu promjene kao u primjeru 38, samo što u hrvatskom postoje slivenici koji su u najnižoj dionici predstavljeni kao [t s], a ne postoje slivenici [p s] i [f s]. Još je jasniji slučaj kad je na prvom mjestu slogovnog početka pomoćna slogovna dionica. Nju mogu popunjavati najviše dva člana pa se glas iz završetka prethodnog sloga ne može udružiti u slivenik s glasom iz početka, što prikazuje primjer 41. ii.:

³¹ I. Škarić, nav. dj.

41.

U ovom slučaju pokazuje se da je slogovna struktura nadređena glasovnoj dionici, jer se po samoj glasovnoj dionici slijed /t s t v o/ može doživjeti kao slijed /c t v o/. Ovakvim se jezičnim opisom može, dakle, u nekim slučajevima pokazati što zapravo skriva tzv. jezični osjećaj izvornih govornika: on uvijek proizlazi iz nekih pravila koji izvorni govornici (a često ni jezični stručnjaci) ne mogu riječima iskazati.

Tako su i sastavljači pravopisa, usprkos težnji da unutar riječi budu dosljedno fonemični (iako su oni tu težnju smatrali fonetičnošću), odlučili da se u pismu provodi jedino zvučno jednačenje suglasnika *d* ispred *s* i ³² očito se nesvjesno, ali ispravno povodeći za pravilima slogovne strukture.

Naime, u svim je takvim sljedovima, npr. u riječima *predsjednik*, *ljudstvo*, *odšetati*, *kadšto*, *gradski*, *d* glas iz završetka prethodnog sloga, a *s* ili *š* glasovi iz početka idućeg sloga. To znači da u tim riječima nema pomoćne slogovne dionice i prema tome oni po fonemskim pravilima ne mogu biti sliveni glasovi. K tome i pravilo ograničenja sličnosti iz 12. primjera propisuje da slog ne može početi skupinama kao *ds, *dš. Stoga zadržani zvučni oblik u pisanju tih riječi ističe da to nije sliveni fonem.

Višeglasni opis slogovne strukture hrvatskoga književnog jezika u ovom članku nije ni iscrpan niti su riješeni svi slogovni problemi, čak ni oni spomenuti. Međutim, u osnovnim je crtama pokazano kako se mogu rješavati, a neke su se jezične pojave i objasnile. Ovakav opis ima još jednu, veliku prednost nad dosadašnjim - hrvatska se slogovna struktura vrlo lako može usporediti sa slogovnom strukturom ostalih jezika.

³² Izuzev nekih složenica i vlastitih imenica stranog podrijetla, te pridjeva od njih izvedenih. Skupine *ds* i *dš* uvijek se javljaju na granici dvaju morfema, i tada je *d* završni glas prefiksa ili osnove, a *s*, *š* početni glas osnove ili sufiksa.

S a ž e t a k

Zrinka Babić, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 801.4:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen 27. studenoga 1988, prihvaćen za tisak 16. prosinca 1988.

The Syllable Structure of Croatian

The author describes syllables of Croatian in an autosegmental theory framework, characterizing the possible structures, possible and impossible sequences on the melody tier, and possible associations between the two.

IPAK JOŠ JEDNOM

Radoslav Katičić

Ne treba očekivati da će akademik Pavle Ivić ikako priznati da je prikazujući u *Revue des études slaves* književnojezični razvoj na području hrvatskoga ili srpskog jezika ikada igdje zanemario gledišta koja su bitna za razumijevanje toga razvoja u Hrvata.¹ Ustrajat će na jednostrano odabranim gledištima, a druga, kad ga upozore na njih, neće uzimati do znanja. Nikomu nije lako prihvatiti da je imao krivo, a njemu, kako se sve jasnije pokazuje, to baš nikako ne leži u naravi. Nije ni navikao na to da se njegova osporava. Kad se jasno i odlučno izreče mišljenje različito od njegova, on to već doživljava kao da mu se dijeli "stroga lekcija". Ponavljat će dakle i ponavljati da ni jedna njegova tvrdnja nije pobijena, pod svaku će cijenu stvarati dojam kako se "odlično provodi" u raspravi, a bit pitanjâ što se u njoj pokreću ostavljat će i dalje po strani.

Znajući sve to, napisao sam da se u *Jeziku* neću više javljati u vezi s polemikom Raguž - Ivić.² O njezinu predmetu rekao sam bio već sve što je bilo reći, a daljnje objašnjavanje oko Ivićeva ustrajanja slabo još može biti zanimljivo. I da je u njegovu posljednjem odgovoru bilo samo toga, doista ne bih o Ivićevu sporu s Ragužem napisao više ni retka.³ Ali on je u svojem odgovoru dodirnuo neka pitanja i iznio neka mišljenja što dopuštaju da se mnogo dublje zadre u materiju naše kontroverzije nego je bilo moguće na temelju onoga što je o tome pisao do sada. Stoga ću se, usprkos suprotnoj najavi, ovaj put ipak još osvrnuti na njegov odgovor. A kad se već osvrćem, moram prije nego dođem do onoga što tu doista jest zanimljivo reći nekoliko riječi o njegovim pokušajima da polemički diskvalificira moju argumentaciju. Zadržat ću se samo na nekoliko odabranih primjera.

¹ Usp. P. Ivić, *L'évolution de la langue littéraire sur le territoire linguistique serbo-croate*, *Revue des études slaves* (RES) 56, 3, Paris 1984, 313-344; R. Katičić, pod istim naslovom, RES 57, 4, 1985, 667-673; P. Ivić, pod istim naslovom i s podnaslovom: *A propos des objections de Radoslav Katičić*, RES 59, 4, 1987, 867-878; R. Katičić, *A propos de la réplique de Pavle Ivić*, isto, 879.

² Usp. D. Raguž, *Razvoj književnoga jezika po Pavlu Iviću*, *Jezik* 33, 1, Zagreb 1985, 15-31; P. Ivić, *Nauci trebaju činjenice, a ne emocije*, *Jezik* 33, 3, 1986, 78-87; R. Katičić, *O čem se zapravo radi*, *Jezik* 33, 4, 1986, 113-116; P. Ivić, *Radi se ipak o nečem drugom*, *Jezik* 34, 3, 1987, 81-85; R. Katičić, *Radi se baš o onome*, *Jezik* 34, 4, 1987, 107-120; D. Raguž, *Činjenicama bi trebalo nauke*, isto, 120-126.

³ Usp. P. Ivić, *Sve moje konstatacije i dalje čvrsto stoje*, *Jezik* 36, 4, 1989, 72-84.